

УДК 338.3

<https://doi.org/10.31713/ve120257>

JEL: H63, D92, F36

Ляхович О. О. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

к.е.н., доцент,

Висоцький В. М. [1; ORCID ID: 0009-0005-8340-7774],

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ПОТРЕБ УКРАЇНИ

У статті висвітлено основні проблеми фінансування потреб України в умовах війни. Розглянуто макроекономічні показники, рівень державного боргу, структуру доходів і видатків бюджету. Визначено ключові чинники, що впливають на фінансову систему держави та проаналізовано залежність бюджету від міжнародної допомоги. Виокремлено альтернативні шляхи фінансування потреб країни. Обґрунтовано необхідність ефективного управління борговою політикою для забезпечення фінансової стабільності України.

Ключові слова: державний борг; державний бюджет; доходи; видатки; фінансування; міжнародна допомога.

Вступ. Війна, яка триває в Україні, призвела до значного зростання державних витрат, що ускладнило фінансування як оборонного, так і соціального сектору. Бюджет країни відчуває суттєвий дефіцит, що вимагає пошуку нових джерел надходжень. Основні фінансові труднощі пов'язані з високим рівнем державного боргу, обмеженими внутрішніми доходами та необхідністю зовнішньої підтримки. А оскільки війна набрала затяжного характеру Україні необхідно шукати стабільні джерела фінансування для покриття власних потреб. Незважаючи на відвагу та стійкість українців, війна поступово виснажує економіку, забирає життя як військових, так і цивільних осіб, а кожен день приносить серйозні довготривалі наслідки для всіх сфер життя в країні.

Саме тому, щоб дати рішучу відсіч агресору, необхідно належним чином фінансувати воєнні зусилля. Поки витрати на цивільні потреби в основному покриваються за рахунок донорської допомоги, власних коштів бюджету та поточної військової допомоги вистачає лише на підтримку оборони на поточному рівні. Ситуація з публічними фінансами у 2024 році може слугувати орієнтиром для визначення мінімальних потреб України – підтримки існуючого стану. Це і

актуалізує тематику фінансування потреб країни у період війни.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Найважливішим внеском у розвиток проблематики фінансування потреб держави, на наш погляд, є роботи таких зарубіжних вчених, як Р. Барро, Дж. Кейнс, А. Лернер, О. Новосьолова, а також українських дослідників: О. Барановського, Т. Богдана, О. Лащенко, І. Селіверстова, С. Шапошнікової, В. Федосова, С. Юрія та ін. Проте система державних фінансів є динамічною, тому питання оптимізації бюджетної політики та управління борговими зобов'язаннями потребують подальшого аналізу.

Метою статті є теоретико-аналітичні дослідження потреб України, виявлення основних проблем їх фінансування в умовах війни та розробка шляхів їх вирішення.

Основна частина. Потреби держави представляють собою сукупність вимог та інтересів, що виникають у процесі функціонування держави й вимагають задоволення для забезпечення її стабільності, розвитку та ефективного управління. Здебільшого до потреб держави відносять необхідність у ресурсах, інституціях, механізмах та діях, які сприяють досягненню соціально-економічних, військово-політичних, культурних та інших цілей.

Потреби держави мають тісний взаємозв'язок з національною безпекою, забезпеченням правопорядку, охороною здоров'я, освітою, соціальним захистом, інфраструктурою та інші аспектами, що сприяють добробуту громадян. Сьогодні основні потреби України значною мірою визначаються як поточними соціально-економічними проблемами, так і безпосередніми наслідками війни з Росією. В умовах воєнного конфлікту і глобальних економічних труднощів Україна зіштовхнулася із численними потребами фінансування своїх потреб для забезпечення стабільності та відновлення країни.

У період повномасштабного російського вторгнення в Україну основні потреби держави були спрямовані на забезпечення національної безпеки, економічної стабільності, відновлення інфраструктури, соціального захисту та міжнародної допомоги (рис. 1). Так, в умовах постійної воєнної агресії та економічної кризи потреба в національній безпеці та обороні є найбільш критичним, зокрема забезпечення необхідними ресурсами модернізації армії (зброєю, технікою, обладнанням), фінансування авіації, артилерії, радіоелектронної боротьби та інших заходів.

Рис. 1. Потреби України у період повномасштабного російського вторгнення*

*Джерело: розробка автора

Поряд з цим однією з головних потреб України є підтримка економічної стабільності та відновлення ключових секторів після руйнувань, зокрема в енергетичному секторі, транспорті, промисловості. Також актуалізується потреба в диверсифікації джерел енергії, відновлення енергетичних об'єктів, постачання газу та електричної енергії; відновлення промисловості (металургії, аграрного сектору та інших важливих галузей); створення робочих місць, стимулювання економічної активності в умовах кризи.

Фінансування потреб України значною мірою залежить від загальної макроекономічної ситуації, яка визначає можливості держави у залученні внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Війна спричинила значне скорочення виробництва, експорту та інвестиційної активності, що призвело до падіння реального ВВП на 28,8% у 2022 році. У 2023 році економіка почала відновлюватися, демонструючи зростання ВВП на 5,3%, проте рівень виробництва залишається на 25% нижчим за довоєнний період. Основні чинники стабілізації – це зовнішня фінансова допомога, структурні зміни у виробництві та пристосування економічних агентів до нових реалій [7].

Важливим питанням є рівень державного боргу, який досяг 88,0% ВВП у 2024 році. Такий рівень боргового навантаження перевищує безпечні межі, прийняті для країн, що розвиваються. Основна частина боргу припадає на зовнішні зобов'язання, що збільшує вразливість країни до валютних ризиків. Водночас, значна частина бюджетних коштів спрямовується на обслуговування боргу, що створює додаткове навантаження на державні фінанси (рис. 2).

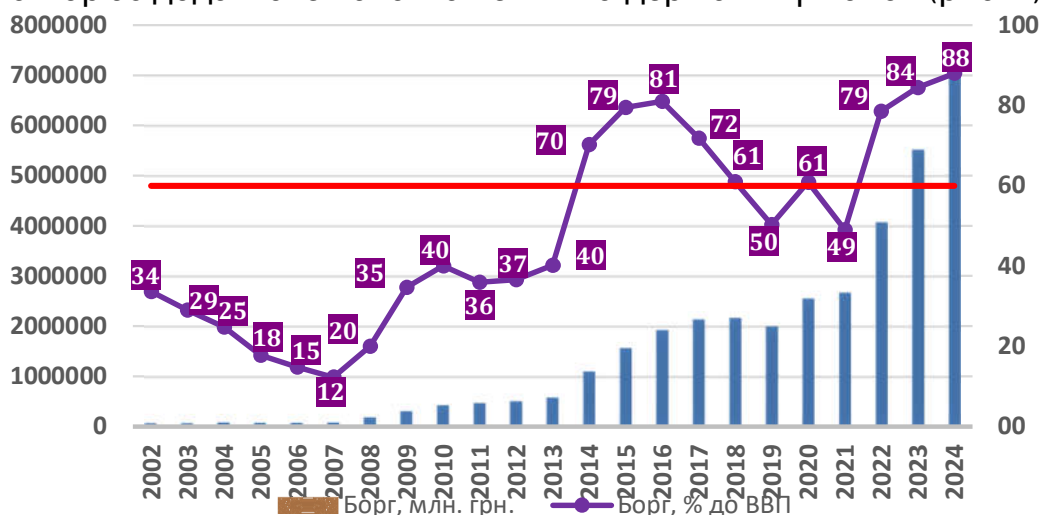

Рис. 2. Динаміка державного боргу України за 2002–2024 рр.*
*Джерело: побудовано на основі [6].

Основним джерелом наповнення бюджету протягом 2021–2024 рр. залишаються власні надходження держави, зокрема податки на доходи фізичних осіб, ЄСВ, ПДВ (на імпорт та внутрішні товари), акцизні збори та доходи від державних підприємств. Важливу роль також відіграють податок на прибуток та місцеві податки. Залежність бюджету від імпортного ПДВ та ЄСВ посилюється, тоді як інші джерела доходів залишаються стабільними або зростають повільніше (рис. 3).

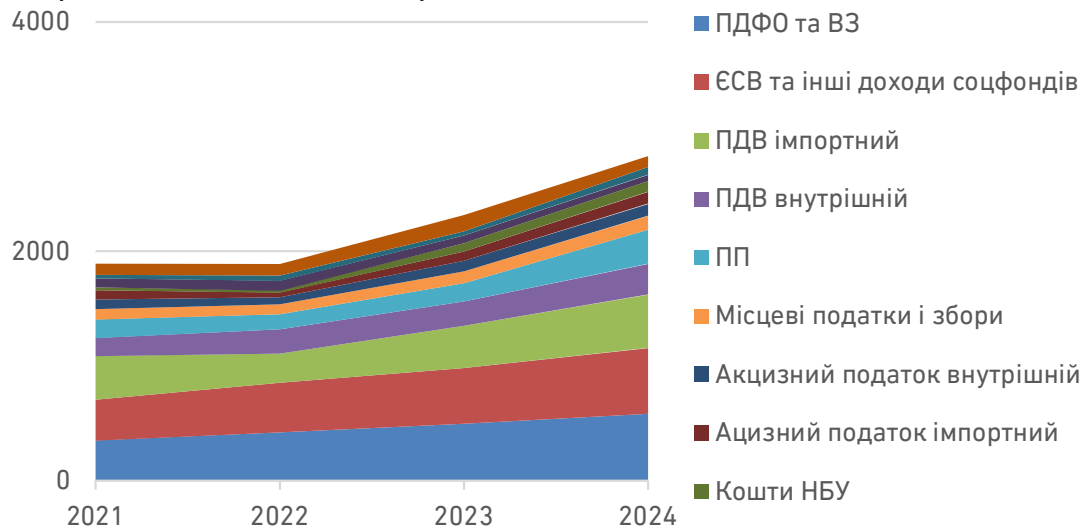

Рис. 3. Доходи України у 2021–2024 рр., млрд грн**

*Джерело: побудовано на основі [1; 3; 6].

** без врахування грантів та власних надходжень бюджетних установ.

Загалом, структура видатків державного бюджету України у 2024 році відображає пріоритетність фінансування оборони та безпеки (рис. 4). Видатки на ці сектори становили 2,7 трлн грн (або 22,1% ВВП). З них 1,7 трлн грн (64%) було спрямовано на грошове забезпечення та заробітні плати військовослужбовців, а 674 млрд грн – на закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння та військової техніки. Видатки на громадський порядок та безпеку, включаючи діяльність Міністерства внутрішніх справ, склали 692,7 млрд грн. Варто зазначити, що частина цих коштів також спрямовувалася на військові потреби, зокрема для Національної гвардії.

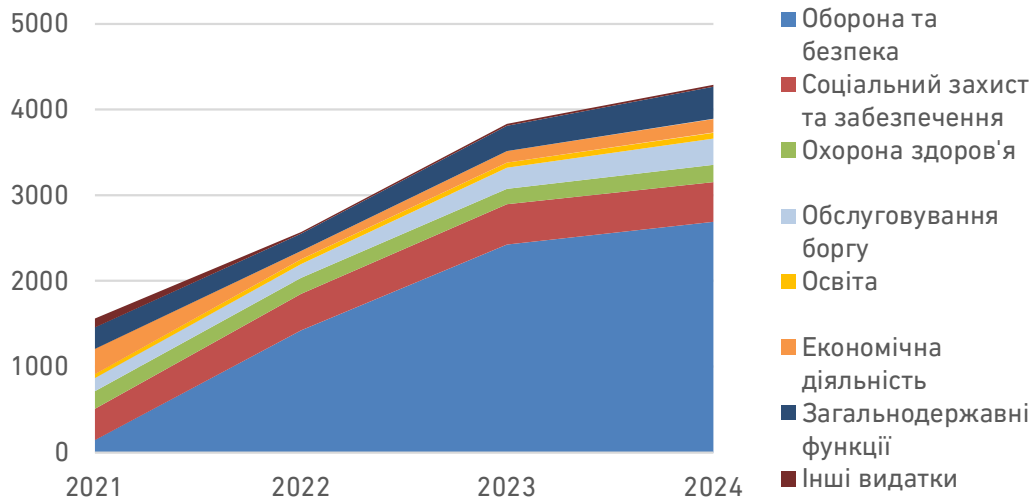

Рис. 4. Видатки України за період 2021–2024 рр., млрд грн
Джерело: побудовано на основі [1; 3; 6].

Офіційний дефіцит державного бюджету у 2024 році сягнув 1,4 трлн грн (17% ВВП), переважно через високі витрати на оборону (таблиця). Проте реальний дефіцит, з урахуванням бюджетної допомоги у вигляді грантів та позабюджетної міжнародної підтримки, становив 2,7 трлн грн (35% ВВП). Крім дефіциту, уряд мав зобов'язання з погашення боргів, що збільшило загальну потребу у фінансуванні до 1,9 трлн грн. На внутрішньому ринку розміщено 0,4 трлн грн військових облігацій, основними покупцями яких стали банки.

Таблиця

Фінансування державного бюджету у 2024 році

Потреба фінансування	млрд грн	% ВВП	Джерела фінансування	млрд грн	% ВВП
А. Офіційний дефіцит	1 359	17%			
Б. Гранти в доходах	526	7%	А. Гранти	526	7%
В. Пряма допомога в ВНБУ в доходах	862	10%	Б. Міжнародна допомога в ВНБУ	862	10%
Г. Скоригований фактичний дефіцит ДБ з врахуванням грантів та допомоги (Г=А+Б+В)	2 747	35%			
Г. Погашення зовнішнього боргу, в т.ч.	121	2%	В. Залучення зовнішнього боргу, в т.ч.	1 249	16%
Комерційні позики	81	1%	Надходження від ЄС	568	7%
Офіційні позики	0	0%	Надходження від МВФ	216	3%
Позики, що надані МФО	40	1%	Світовий банк	395	5%

продовження таблиці

			Інші кредити	70	1%
Д. Погашення внутрішнього боргу, в т.ч.	383	5%	Г. Залучення внутрішнього боргу, в т.ч.	618	8%
Погашення валютних ОВДП	159	2%	Випуск ОВДП в іноземній валюті	140	2%
Погашення гривневих ОВДП	224	3%	Випуск військових ОВДП	392	5%
Кредити НБУ	-		Інші джерела залучення	86	1%
			Г. Приватизація	10	0%
			Д. Фінансування за активними операціями	-14	0%
Е. Разом потреба у фінансуванні (Е=Г+Г+Д)	3 251	41%	Е. Разом джерел фінансування (Е=А+Б+В+Г+ Г+Д)	3 251	41%

Джерело: розраховано на основі [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Важливим джерелом фінансування залишається міжнародна допомога, яка у 2024 році склала 43% ВВП. Зокрема, ЄС, МВФ та США надали значну фінансову підтримку у формі грантів та кредитів. Грантові надходження дозволяють скоротити боргове навантаження, проте обсяги їх фінансування можуть змінюватися залежно від політичних рішень міжнародних партнерів.

Загалом у 2024 році Україна отримала 1,3 трлн грн фінансової підтримки від міжнародних партнерів, що становить 16% ВВП. Додатково, якщо врахувати зовнішні гранти та позики, внесок міжнародної допомоги до бюджету зріс до 2,6 трлн грн (43% ВВП). Сума грантів у 2024 році становила 526 млрд грн (12,6 млрд дол.), з яких 346 млрд грн (8,3 млрд дол.) надійшли від США. Інші грантодавці, включаючи Європейський Союз, Японію, Норвегію, надали 180 млрд грн (4,3 млрд дол.) (рис. 5).

Фінансування зовнішнього боргу у 2024 році досягло 1,25 трлн грн (29,9 млрд дол., або 16% ВВП). Основним кредитором став ЄС, який надав 568 млрд грн (14,1 млрд дол., або 7% ВВП). МВФ надав 215,6 млрд грн (5,3 млрд дол., або 3% ВВП), а Світовий банк – 395,4 млрд грн (3,2 млрд дол., або 5% ВВП). Отже, міжнародна грантова допомога у 2024 році склала 17% ВВП, а залучення боргових ресурсів – 24% ВВП, з них 16% – зовнішні боргові джерела, а 8% – внутрішні боргові джерела.

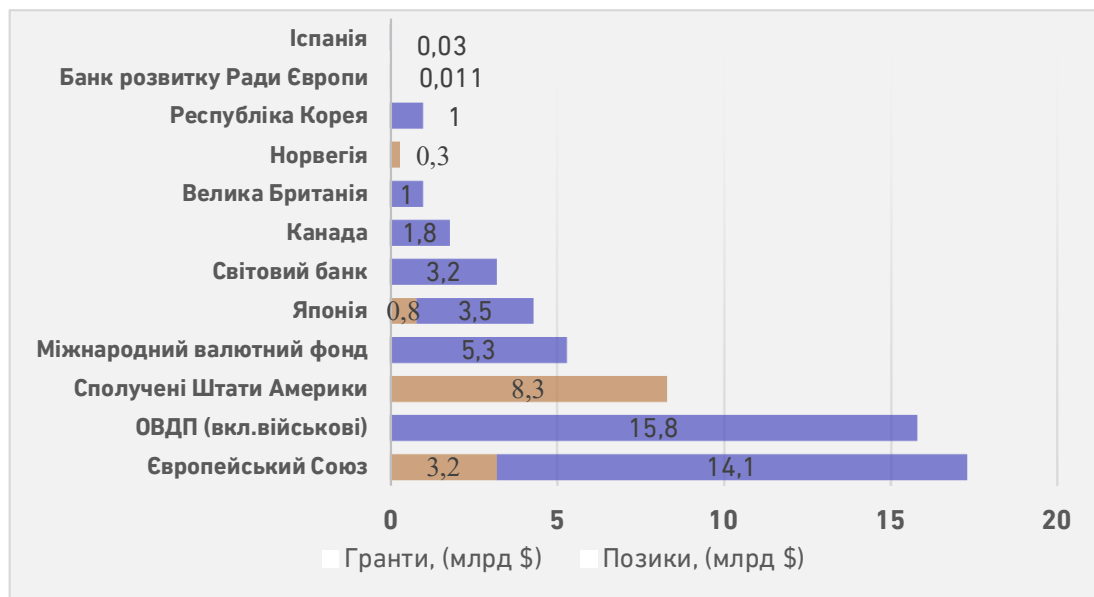

Рис. 5. Джерела фінансування бюджету України у 2024 р., млрд дол.
Джерело: побудовано на основі [6].

Загалом за 2024 рік на погашення основної суми державного боргу було спрямовано 503,3 млрд грн, з яких 382,8 млрд грн – погашення внутрішніх зобов'язань; 120,4 млрд грн – погашення зовнішніх зобов'язань. Основна частина боргу припадає на зовнішні зобов'язання, що підвищує залежність країни від міжнародних кредиторів та валютні ризики. Високий рівень боргового навантаження створює ризики для фінансової стійкості України. Значна частина бюджетних коштів спрямовується на обслуговування боргу, що зменшує можливості фінансування соціальних програм та інфраструктурних проєктів. Для покращення ситуації необхідне залучення додаткових грантових коштів, реструктуризація боргу та запровадження заходів з оптимізації бюджетних видатків.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що основними проблемами фінансового забезпечення потреб країни є:

1. Державний борг досяг 88,0% ВВП, що є найбільшим показником за всю історію незалежності країни.
2. Доходи бюджету на 17% сформувалися за рахунок міжнародних грантів, що свідчить про значну фінансову залежність.
3. Видатки на оборону становили 22% ВВП, що в 19 разів перевищує рівень 2021 року.

4. Дефіцит бюджету у 2023 році досяг 17% ВВП, що потребує пошуку додаткових джерел фінансування.

Таким чином, ключовими викликами щодо забезпечення фінансування державних потреб України є фінансування оборонного сектора, відновлення економіки, інфраструктури та обслуговування боргу. З огляду на значний дефіцит бюджету та ризики скорочення міжнародної допомоги, Україні необхідно шукати нові механізми фінансування державних потреб.

Оскільки війна перейшла в затяжну фазу, Україна потребує стабільних джерел фінансування для підтримки обороноздатності та базових державних функцій. Основними інструментами залишаються міжнародні гранти та кредити, проте затримки в їхньому надходженні підвищують економічні ризики. Тут використання заморожених російських активів може стати значним джерелом фінансування оборони та розвитку військового виробництва.

Також оптимізація бюджетних видатків та акумулювання внутрішніх ресурсів держави є необхідними у середньостроковій перспективі, оскільки сьогодні вже спостерігаються проблеми з надходженням іноземної допомоги, а державний борг щорічно зростає. Однак це важко реалізувати під час війни через масштаб потреб і нерівномірність економічного зростання. Тому необхідно впроваджувати новітні реформи, сприяти євроінтеграції та закрити дефіцит бюджету шляхом зміцнення верховенства права та боротьби з корупцією. Однак, зрозуміло, що цих заходів недостатньо для стійкого фінансування та перемоги.

Ми вважаємо, що одним із найбільш перспективних способів зменшення боргу України, підтримуючи реалізацію екологічних проєктів, є Climate Debt Swap (DfC). Це форма угоди про конвертацію боргу, при якій кредитор анулює борг в обмін на зобов'язання країни-боржника вкладати кошти в місцеві ініціативи для боротьби зі зміною клімату. DfC дають можливість країнам-боржникам знизити боргове навантаження та звільнити податкові ресурси для «зелених» інвестицій.

У свою чергу механізм державно-приватного партнерства залишається важливим інструментом як під час війни, так і у післявоєнний період, сприяючи розвитку оборонного сектору та відбудові країни. А підвищення кредитного рейтингу, контроль дефіциту бюджету та розвиток внутрішнього ринку запозичень

допоможуть знизити фінансові ризики та забезпечити довгострокову економічну стабільність.

Досить привабливими інструментами залучення коштів є зелені облігації, які випускаються з метою фінансування екологічно чистих проектів. Також соціальні облігації можуть використовуватися для фінансування проектів, спрямованих на покращення соціальних умов, зокрема в сфері охорони здоров'я, освіти та відновлення інфраструктури, особливо після війни. Такі інструменти приваблюють інвесторів, які орієнтуються на сталий розвиток і соціальні цілі.

Висновок з проведеного дослідження. Отже, здійснений аналіз макроекономічної ситуації в Україні, доходів та видатків бюджету, а також джерел фінансування державних потреб дозволив визначити основні проблеми та перспективи фінансової політики. Війна суттєво змінила структуру державних фінансів, спричинивши рекордне зростання оборонних витрат, значне боргове навантаження та залежність від міжнародної допомоги. Для забезпечення фінансової стабільності та скорочення боргового навантаження необхідно впроваджувати комплексні заходи, альтернативні джерела фінансування, зокрема використовувати модель обміну «боргу на клімат», розширювати внутрішній ринок запозичень, впроваджувати моделі державно-приватного партнерства та ін. Загалом, фінансова політика держави має бути спрямована на забезпечення балансу між соціальною підтримкою, військовими витратами та економічною стабільністю, що є ключовим фактором для стійкого розвитку України в майбутньому.

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 26.02.2025). 2. Державний борг України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 26.02.2025). 3. Державний вебпортал бюджету для громадян «Open budget». URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 04.03.2025). 4. Джерела фінансування державного бюджету у 2024 році. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Financing_ua_v31122024.pdf (дата звернення: 04.03.2025). 5. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет». URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 04.03.2025). 6. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 12.03.2025). 7. Потреби України та джерела їх фінансування: бюджетний огляд сектору загальнодержавного управління – 2023. ЦЕС. Міжнародний фонд «Відродження». 2024. 26 с. (дата звернення: 12.03.2025).

REFERENCES:

1. *Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy* : ofitsiinyi sait. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (data zvernennia: 26.02.2025).
2. *Derzhavnyi borh Ukrainy*. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (data zvernennia: 26.02.2025).
3. *Derzhavnyi vebportal biudzhetu dlia hromadian «Open budget»*. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (data zvernennia: 04.03.2025).
4. *Dzherela finansuvannia derzhavnoho biudzhetu u 2024 rotsi*. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Financing_ua_v31122024.pdf (data zvernennia: 04.03.2025).
5. *Informatsiino-analitychna systema «Prozoryi biudzheta»*. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (data zvernennia: 04.03.2025).
6. *Ministerstvo finansiv Ukrainy* : ofitsiinyi sait. URL: <https://www.minfin.gov.ua> (data zvernennia: 12.03.2025).
7. *Potreby Ukrainy ta dzherela yikh finansuvannia: biudzhetniy ohliad sektoru zahalnoderzhavnoho upravlinnia – 2023*. TsES. Mizhnarodnyi fond «Vidrodzhennia». 2024. 26 s. (data zvernennia: 12.03.2025).

Liakhovych O. O. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,

Vysotskyi V. M. [1; ORCID ID: 0009-0005-8340-7774],

Senior Student

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

PROBLEMS OF FINANCING UKRAINE'S NEEDS

This article highlights the main problems of financing Ukraine's needs in the conditions of war and economic instability. Macroeconomic indicators and financial security of the state budget are considered. The key factors influencing the financial system of the state are identified and the dependence of the budget on international assistance is analyzed.

This study was based on the implementation of analytical calculations related to the review of the macroeconomic situation in Ukraine in general and the debt burden in particular. At the next stage, the structure and dynamics of state revenues were studied. A separate component of the study was an analytical review of the expenditure part of the budget and sources of its financing.

Based on the results of the study, a number of measures were proposed to financially meet the needs of Ukraine in the future. To ensure financial stability and reduce the debt burden, it is necessary to implement comprehensive measures, alternative sources of financing, in particular, to use the model of «debt-for-climate» exchange, to expand the domestic

borrowing market, to introduce public-private partnership models, etc. The necessity of effective management of debt policy to ensure financial stability of Ukraine is substantiated.

Keywords: revenues; expenditures; state budget; needs; financing.

Отримано: 13 березня 2025 року
Прорецензовано: 18 березня 2025 року
Прийнято до друку: 28 березня 2025 року